

Overordnede rammer

Vandplanerne er en væsentlig del af Danmarks implementering af EU's vandrammedirektiv. Planerne skal sikre et godt vandmiljø i alle vandforekomster, herunder i åer, søer, fjorde og langs kyster. Planerne falder i tre perioder, og anden generation af vandplanerne, der løber fra 2015-2021, har taget navneforandring til vandområdeplaner. Vandområdeplanerne skal være færdige og vedtaget 22. december 2015, således at de planlagte indsatser kan realiseres i løbet af 2016-2021.

Rammerne for arbejdet er nærmere fastsat i lov om vandplanlægning. Staten er planmyndighed. Ifølge loven skal landets kommuner under inddragelse af vandråd udarbejde forslag til konkrete indsatser til forbedring af de fysiske forhold i vandløbene. Kommunerne skal desuden bidrage med oplysninger til den miljørapport, som miljøministeren skal udarbejde efter reglerne i lov om miljøvurdering af planer og programmer. Kommunerne skal hver især godkende den del af forslaget, der ligger i hjemkommunen.

Nedsættelse af vandråd

Efter lov om vandplanlægning skal kommunerne nedsætte et vandråd for hvert hovedvandopland, med det formål at øge interessentinddragelsen. Viborg Kommune har p.t. formandsskabet for Gudenåkomiteen. Kommunen er derfor sekretariatskommune for de 13 kommuner i oplandet til Randers Fjord. Sekretariatet har nedsat Vandrådet for Randers Fjord oplandet, som består af 20 personer plus suppleanter fra relevante landsdækkende og lokale organisationer. Vandrådets konkrete opgave er, at rådgive kommunerne i udarbejdelsen af forslag til indsatsprogram for vandløbsindsatser for 2016-2021.

Konkrete statslige rammer for udvælgelse af indsatser i oplandet til Randers Fjord

I februar 2014 offentliggjorde Naturstyrelsen den såkaldte basisanalyse. Basisanalysen er et samlet overblik over tilstanden i vandmiljøet, hvilke trusler vandmiljøet er underlagt, samt en analyse af den forventede tilstand i 2021, ud fra den allerede planlagte og kendte indsats. I basisanalysen er opgjort, at der i vandløbene i oplandet til Randers Fjord er der 93 spærringer og 959 km vandløb, der er i risiko for ikke at opfylde målsætningen i 2021.

Den 7. april 2014 offentliggjorde Naturstyrelsen rammerne for det videre arbejde med forslag til indsatsprogram for perioden 2016-2021. For oplandet til Randers Fjord skal mindst 19 spærringer fjernes og de fysiske forhold skal forbedres i mindst 127 km. Den tilhørende økonomiske ramme er 53,4 mio. kr.

Kommunerne har mulighed for – ud over at foreslå indsatser svarende til den udmeldte økonomiske ramme for hovedvandoplandet – at foreslå yderligere supplerende indsatser til gennemførelse i anden planperiode. Sådanne forslag til yderligere indsatser vil indgå i regeringens overvejelser om det endelige indsatsniveau og økonomisk ramme for vandløbsindsatsen.

Den 7. april offentliggjorde Naturstyrelsen også et prissat virkemiddelkatalog. Forslag til indsatser skal sammensættes på baggrund af de 16 virkemidler, der er nævnt i virkemiddelkataloget. Virkemidlerne er opdelt i 4 kategorier:

- Mindre restaureringer (udlægning af groft materiale, hævning af vandløbsbunden uden genslyngning, træplantning langs vandløb, samt kombinationer)
- Større restaureringer: genslyngninger, udskiftning af bundmateriale, etablering af miniådale med genslyngning, restaurering af hele ådale, etablering af dobbeltprofil, samt kombinationer
- Åbning af rørlagte vandløb: åbning af strækninger med efterfølgende hævning af bunden og/eller genslyngning, åbning med smårestaureringer, åbning med etablering af miniådale med genslyngning
- Enhedsbaserede virkemidler: fjernelse af fysiske spærringer, sandfang, okkerrensning

Hvert virkemiddel og kombinationer er prissat med enhedspriser i kr./km pr. type vandløb. Priserne er vejledende og er bl.a. baseret på erfaringstal fra kommunerne. De endelige priser afhænger af lokale forhold og fastlægges først i forbindelse med gennemførelsen af de enkelte projekter.

Virkemiddelkataloget er vedlagt som bilag 5.

Sammen med rammerne og virkemiddelkataloget udsendte Naturstyrelsen et GIS-baseret værktøj til indberetning af kommunernes forslag til indsatser samt en vejledning om arbejdet med forslag til indsatsprogrammer.

Med udmelding af rammerne understregede Naturstyrelsen, at der er forventning om en omkostningseffektiv tilgang til arbejdet, således at udvælgelsen af vandløbsstrækninger, hvor der foreslås en indsats samt valget af virkemidler på den enkelte vandløbsstrækning, sikrer, at flest mulige kilometer vandløbsstrækning kan opnå en god tilstand.

Kommunernes rammer for udvælgelse af indsatser

Statens udmelding rammer er opdelt i hovedvandoplande. For hvert hovedvandopland skal kommunerne indbyrdes fordele rammen mellem sig. Efter offentliggørelsen af de statslige rammer har en teknikergruppe fra oplandskommunerne opstillet en række fælles principper for udvælgelse af indsatser. Principperne har indgået i det videre arbejde sammen med tilbagemeldinger fra vandråd, arbejdsgrupper og øvrige kommunale fora. Hovedlinjerne i principperne var at:

- Flest muligt km vandløb skal forbedres inden for den økonomiske ramme
- Indsatsen skal resultere i målopfyldelse ud fra anvendelse af de mest omkostningseffektive virkemidler
- Spærringssanering foregår som udgangspunkt nedefra og opad i vandløbssystemerne. Igen ses der på helheden. Væsentlige nøglespærringer længere oppe i vandløbssystemer kan prioriteres højt
- Indsatsen fordeles kommunevist ud fra indsatsbehov i den enkelte kommune

Inddragelse af Vandråd

Vandrådet har den 24. april 2014 givet sine anbefalinger til udvælgelse af indsatser. Vandrådet havde følgende anbefalinger til udvælgelse af indsatser:

- Der bør prioriteres naturlige vandløb med et godt fald, helhed og sammenhæng i indsatsen for vandløbsrestaurering og ophævelse af spærringer.

- Spærringer bør som udgangspunkt fjernes fra den nedstrøms ende og de spærringer der åbner for adgang til flest km gode vandløb bør prioriteres.
- Det kan være styrende for indsatsen at den skal gavne vigtige indikatorarter (fisk og smådyr).
- Plantning af træer bør ikke prioriteres som virkemiddel
- Sandfang er et vigtigt virkemiddel

Som konkrete indsatser blev foreslået Gudenåens hovedløb, store spærringer i hovedløbet (Vestbirk Vandkraftværk).

Inddragelse af lokale arbejdsgrupper

Hvis der har været ønske derom, har det været muligt at oprette lokale arbejdsgrupper under vandrådene. For Viborg Kommune er der via Kommunens Grønne Råd nedsat én lokal arbejdsgruppe for hele kommunen. Der er afholdt et møde mellem forvaltningen og den lokale arbejdsgruppe. Ved mødet orienterede forvaltningen om hvilke konkrete indsatser, der var under overvejelse. Som besluttet ved mødet i den lokale arbejdsgruppe, har Viborg Sportsfiskerforening efter mødet sendt uddybende bemærkninger. Referat fra mødet samt modtagne bemærkninger fra Viborg Sportsfiskerforening fremgår af bilag 6.

Kommunernes udkast til indsatsprogram

Efter tilbagemeldingen fra Vandråd og evt. arbejdsgrupper har de enkelte kommuner udarbejdet et udkast til indsatsprogram ud fra fordelingen af indsatser, lokalkendskab og faglig viden og under hensyntagen til de fastsatte principper og tilbagemeldinger. Efterfølgende har kommunerne i fællesskab sammensat et færdigt udkast til indsatsprogram til forelægning for Vandrådet.

De foreslåede indsatser for perioden 2016-2021 er valgt ud fra en forudsætning om at alle indsatser i 1. planperiode er gennemført. Hvis denne forudsætning ikke holder, forventes det, at Naturstyrelsen afklarer, hvordan kommunerne skal håndtere problemstillingen.

De foreslåede indsatser er udpeget med fokus på kvalitetselementerne smådyr og fisk.

Som kvalitetselement er planter først implementeret i 2013 ved anvendelse af DVPI (Dansk Vandløbs Plante Indeks). For dette kvalitetselement mangler data p.t. på en lang række vandløbsstationer. Derfor og på grund af kommunernes manglende erfaring med planteindekset, er de foreslåede indsatser kun i begrænset omfang møntet på planter.

De foreslåede indsatser ligger overvejende i små og mellemstore vandløb. For store vandløb er der som følge af, at vandplanerne rummer nye kvalitetselementer til bedømmelse af målopfyldelse, en vis faglig usikkerhed i kommunerne om hvilken indsats der skal til for at sikre målopfyldelse. Desuden er der flere steder uafklarede statslige vådområdeprojekter der gør det vanskeligt at angive en indsats.

Ændret vandløbsvedligeholdelse er ikke med i virkemiddelkataloget. Det er vanskeligt at se, hvilke(t) virkemiddel fra kataloget der kan anvendes på en given lokalitet, hvor de fysiske forhold er gode og hvor målsætningen er opfyldt for fisk og smådyr.

Anvendelse af virkemidlerne "plantning af træer" og "etablering af sandfang" kan være et problem i private vandløb, da det ikke er endeligt afklaret om der er lovhjemmel til at gennemføre indsatserne. Det forventes, at Naturstyrelsen afklarer dette.

Desuden tilkendegav en enig teknikergruppe at sanering af spærringen ved Vestbirk Vandkraftværk har høj prioritet som nøgleindsats. Selv om projektet er dyrt, er naturforbedringen bl.a. i form af fri passage til 193 km vandløb samt genskabelse af en ca. 5 km lang strækning af Gudenåen med de oprindelige fysiske forhold intakte så væsentlig, at projektet vurderes meget omkostnings-effektivt. Desuden burde fremkommeligheden være stor, da arealerne er statsejede og der er synergi med andre projekter.

Vandrådets stillingtagen til kommunernes udkast til indsatsprogram

Ved vandrådsmødet den 12. juni 2014 blev kommunernes udkast til indsatsprogram præsenteret for Vandrådet. Vandrådet udtrykte tilfredshed med det fremlagte udkast og havde ikke grund til at anfægte de foreslåede indsatser. Der var tilfredshed med at der var fundet flere km vandløbs-strækninger og flere spærringer end udmeldt i Naturstyrelsens ramme. Der var også tilfredshed med udvælgelsen af den store spærringsindsats ved Vestbirk Vandkraftværk i Horsens Kommune. Kommunerne arbejder derfor videre med det udkast der blev fremlagt ved mødet. Vandrådet havde dog nogle foreløbige opmærksomhedspunkter, som vil indgå, når det endelige forslag til indsatsprogram sendes til Naturstyrelsen. Vandrådets opmærksomhedspunkter er nærmere beskrevet i bilag 4.

Det endelige forslag til indsatsprogram for hele Randers Fjord-oplandet

Efter vandrådsmødet har enkelte kommuner foretaget mindre tilretninger i forslaget til indsatsprogram. Mest væsentligt har Favrskov Kommune tilføjet godt 20 små spærringer, som først kom med i Naturstyrelsens GIS-kort efter vandrådsmødet.

Det endelige forslag til indsatsprogram for Randers Fjord-oplandet indeholder forslag til vandløbsindsatser, der vil medføre målopfyldelse for 341 km vandløb, sanering af 52 spærringer og etablering af 1 okkerrensingsanlæg. Det største enkeltprojekt er fjernelse af spærringen i Gudenåens hovedløb ved Vestbirk Vandkraftværk i Horsens Kommune. Forslaget holder sig inden for den samlede ramme for vandoplandet, og den kommunevise fordeling af indsatser følger nogenlunde den aftalte fordelingsnøgle.

Bidrag til miljørapport (SMV)

Kommunerne skal bidrage til den miljørapport, som Naturstyrelsen skal udarbejde. Sekretariatet har udarbejdet et udkast til bidrag til miljørapport for hovedoplandet. Udkastet har været forelagt oplandskommunerne. Bidraget tager ikke udgangspunkt i de enkelte indsatser, idet kommunernes forslag til indsatser er angivet på et overordnet niveau, da programmet ikke skal foregribe den detaljerede udmøntning og vurdering af konsekvenserne af indsatsen efter sektorlovgivningen. Som anbefalet af Naturstyrelsen tager bidraget i stedet udgangspunkt i at beskrive de sandsynlige væsentlige indvirkninger på miljøet for de virkemidler, der indgår i forslaget. De enkelte kommuner kan supplere teksten, hvis der er indsatser der afviger i forhold de indvirkninger på miljøet, der fremgår af den generelle beskrivelse. Bidraget til miljørapport fremgår af bilag 3.

Den videre proces

I løbet af juli – september 2014 er der politisk stillingtagen til hjemkommunens del af forslaget til indsatsprogram. Det næste og sidste vandrådsmøde afholdes 25. september. Her er hovedemnerne præsentation af kommunernes politisk behandlede forslag til indsatsprogram, bidrag til miljøvurdering samt vandrådets samlede udtalelse til Miljøministeren inkl. evt. mindretalsudtalelser og forbehold.

Med eventuelle fornødne justeringer indarbejder Naturstyrelsen efterfølgende kommunernes forslag i udkast til bekendtgørelser, som skal gennem en politisk godkendelsesproces i Folketinget inden materialet sendes i offentlig høring. Vandområdeplanerne skal være færdige og vedtaget 22. december 2015, således at de planlagte indsatser kan realiseres i løbet af 2016-2021.